

Hembygden

i Medelpad & Ångermanland

nr. 1 2016

Tema: *Destination hembygd*

INNEHÅLL

Hembygdens År 2016	2	Selkroken som höll på att ta död på Antikrundans expert	7
Destination hembygd 5 juni till 31 oktober 2016	3	Folkskolläremötet i Härnösand 1863	8
Den gamle Johan Ödberg fyller 20 år	4	Armborst.....	12
Berätta mer	5	En dramatisk händelse på Högländ 1953	13
Pilgrimskruset i Själevads hembygdsgård, ett unikt fynd från 1400 talet	6	Brita Kajsa 200 år och Anundsjösommen ska firas	15
		Laxljusstret från Klöse	17

Hembygdens År 2016!

Kan någon ha missat den informationen? Nej knappast. Vi har strött den framför oss under en längre tid och knappast någon i styrelserna i våra föreningar kan ha undgått den. Nu hoppas vi också att ni bär den vita knappen med trädet på som information till alla andra.

Nu är tiden inne och det pågår förberedelser i alla delar av vårt län inför sommarens aktiviteter där vi hoppas att jubileet ska finnas med som en röd tråd. Vi har hunnit samla nästa alla föreningar kommunvis för mer personlig information och tycker att stämningen har varit god på dessa möten. Det blir ju kanske lite mer jobb i år men det kan vara viktigt att fullfölja det, för detta jubileumsår har vi ögonen på oss. Det kommer att gå ut pressmeddelanden både från riksförbunden och våra lokala läns museer i hela landet. SVT är kontaktad och det betyder att turister och hemvändare blir nyfikna. Vi får komma ihåg att den allmänt ökande turismnäringen också gynnar oss! Men då gäller det att svara upp på förväntningarna så att man t.ex inte mötas av stängda hembygdsgårdar! Öka öppethållandet och gärna med kaféverksamhet! Våra kommuner håller som bäst på med planering av skolungdomarnas sommararbete och vill gärna samarbeta med oss. Glöm inte att vissa nyanlända som varit här ett tag kan göra insatser.

Också på Murberget hoppas vi att vi får se alla föreningar åtminstone en dag under sommaren och vi avslutar som bekant hela firandet på Skansen sista helgen i augusti. Boka plats i bussarna! De kommer att gå åt.

Nu har också solen börjat visa sig och dagarna blir längre och därmed återvänder livsandarna och energin. Vi hjälps åt att inspirera varandra så ska detta år bli ett lyckligt år!

Margareta Johansson

ordf. Medelpads hembygdsförbund

Lena Landin

ordf. Ångermanlands hembygdsförbund

Destination hembygd 5 juni till 31 oktober 2016

Hembygdsrörelsen i Västernorrland växte fram under 1900 talets första decennier. Först ut var Fornminnesföreningen Norra Berget i Sundsvall 1906, därefter var tillkomsten av Norrlands Kulturhistoriska museum 1913 av stor betydelse. Parallellt med införskaffandet av byggnader till Murbergets friluftsmuseum pågick sommarkurser för folkskollärare. Kurserna inspirerade lärare som sedan åkte tillbaka till sina hemsocknar och utformade hembygdsundervisningen i sina skolor. Emil Löfgren i Njurunda, Artur Norlén i Resele och C.O. Strinnholm i Sprängsviken är några exempel.

Nu när hembygdsrörelsen firar 100 år i sin organiserade form, firar vi detta i ett stort utställningsprojekt på Murberget. Alla hembygdsföreningar i länet finns representerade i utställningen och därtill också Fjällsjö hembygdsförening som tillhörde den västra delen av Ångermanland som efter 1974 tillfördes Jämtland.

På hembygdsgårdarna finns fina samlingar, totalt omfattande ca 90 000 föremål. Många av dem är unika, t ex pilgrimskruset från Själevad, den medeltida bänken från Tuna och armorstet från Stöde. Vi vill visa den mångfald av äldre tiders föremål som karakteriserar de olika hembygdsföreningarnas och socknarnas särprägel. Alla hembygdsföreningar har inte hembygdsgårdar. Sätta hembygdsförening t ex har ända sedan föreningen bildades för ca 20 år sedan inriktat sig på att arrangera vandringar i landskapet och till olika kulturmiljöer. Föreningen Lugnviksbilder har inriktat sig på fotografier. I Ljustorp har man arbetat mycket med studiecirkel och digitalisering. Därför vill vi försöka visa en del utdrag ur de digitaliserade och transkriberade domböckerna från mitten av 1600 talet och framåt.

Varje hembygdsförening får en egen monter. Vi kommer också att göra stora collage av dels fotografier (vill gärna ha hjälp av er att hitta riktigt bra bilder på människor), dels av de vackra och särpräglade målade och schablontryckta tapeter som finns bl a i Ramsele, Viksjö, Sidensjö och Nätra. Bered er på besök av vår fotograf för detta.

Leo von Euler är formgivare för utställningen. Annars är det ett teamwork mellan mig, Lena Landin och Margareta Johansson i diskussionen med er om kring vad som ska ställas ut, och Katarzyna Forsberg och Mikael Kuhne i insamlingen av föremål. Christina Sollén gör den grafiska formen och Björn Grankvist fotograferar. Vi är noga med dokumentation och kvitton. Varje föremål fotograferas innan det lämnar er och därefter fotograferar vi föremålen i ateljé här på Murberget. Vi kommer att ta väl hand om era dyrgripar.

Friluftsmuseet på Murberget står också till förfogande för alla hembygdsföreningar i Ångermanland och Medelpad. Varje hembygdsförening har en eller flera dagar på sig för att visa upp sig med aktiviteter, berättande, smide, brödbak, musik eller på annat sätt. Varje förening kan också mot en billig penning få ett marknadsbord för försäljning av böcker, bröd, souvenirer, slöjd eller annat.

I vår "skattkammare", rustkammaren, ställer vi ut två av de kända silverskatterna från länet: Skatten från Stige i Indal och den från Djuped i Styrnäs. Det här är ett unikt tillfälle att se de skatter som gömdes i jorden i vikingatidens slutskede.

Namnet Destination Hembygd bådär gott för framtida samarbeten mellan hembygdsföreningarna, hembygdsförbunden och Läns museet. Det är kanske just i det lilla, de lokala kulturarven som besökare från när och fjärran kan hitta de unika besöksmålen bortom de största allfartsvägarna.

VÄLKOMNA TILL MURBERGET!

Margareta Bergvall

Kulturarvskonsulent

Hembygden

i Medelpad & Ångermanland

Redaktör och ansvarig utgivare:

Anders Sällvin
Tel 070-66 21 500
anders.sallvin@hotmail.com

Hembygden i Medelpad & Ångermanland utges av Medelpads och Ångermanlands Hembygdsförbund i 4 nummer årligen. Distribueras gratis i 10 ex. till samtliga hembygdsföreningar anslutna till förbunden.

Prenumeration 150:-/år, insättes på BG 687-6163. Ange "Prenumeration Hembygden" samt ditt namn och din adress.

Lösnummer 40:- kan beställas av
Anders Sällvin: 070-66 21 500

Redaktionskommitté

Margareta Bergvall
margareta.bergvall@murberget.se
Tel. 076-766 38 95

Margareta Johansson
margareta@vaxtfoto.se
Tel. 070-263 38 50

Pia Hedberg
per.wallblom@telia.com
Tel. 070-606 70 68

Anders Sällvin
anders.sallvin@hotmail.com
Tel. 070-66 21 500

Tommy Thelin
tommy@natrahembygd.se
Tel. 070-205 73 55

Per-Olof Engdahl
per-olof.engdahl@telia.com
Tel. 070-224 28 47

ISSN 1100-0554

Form & tryck: Accidens, Sundsvall.

Besök våra hemsidor

www.hembygd.se/medelpad
www.hembygd.se/angermanland

Omslagsbild:

Väggmålning i Ramsele
hembygdsgård

Kommande nummer:

Tema: Berätta mer

Den gamle Johan Ödberg fyller 20 år

När Johan Ödbergsällskapet lämnar tonåren och fyller 20 år, så sammanfaller det synnerligen väl med att det är Hembygdens År och att hembygdsrörelsen fyller 100 år. "Vi firar lite extra under året", berättar Bertil Thegenholm "och föreningen står som värd när Ångermanlands Hembygdsförbund genomför sin årsstämma på anrika Statt i Örnsköldsvik den 23 april".

"Men innan dess firar vi med smörgåstårter när det är dags för vårt eget årsmöte och då har vi bjudit in Elvy Söderström, som överlämnade nyckeln till oss, när föreningen bildats 1996 och vi fick överta det tidigare Fornhemmet från Örnsköldsviks kommun", berättar Bertil vidare.

Då i mitten på 1990-talet betraktades Fornhemmet mer som en ekonomisk belastning än som en tillgång för kommunen och man planerade att fastigheten skulle säljas. Det protesterades livligt mot att ett av de äldsta husen från Örnsköldsviks tid som köping inte skulle vårdas och bevaras och som en direkt följd av detta så bildades Johan Ödbergsällskapet och fastigheten fick övertas.

Historien om Fornhemmet som numera kallas Ödbergska Gården sträcker sig dock mycket längre tillbaka och uppfördes förmodligen på ett hemman i Sörlungånger på 1700-talet. Det förvärvades sedan på 1800-talet av Johan Ödberg som föddes 1804 i Österbursjö i Arnäs socken och som sysslade både med skog, handel och sjöfart. Efter att köpingen Örnsköldsvik bildades 1842 så flyttades timmergården till en av de tomter han förvärvat vid det blivande torget och strax intill uppfördes det ståtliga träpalatset som blev Hotell Örn och köpingens stolthet och medelpunkt under många år.

När Örnsköldsviks Sparbank sedan skulle uppföra sitt ståtliga bankhus 1912 så stod det gamla timmerhuset i vägen. I stället för rivning så bildades en fornminnesförening som förvärvade huset och det flyttades till sin nuvarande plats och Fornhemmet invigdes då som stadens museum. När sedan det efter kommun-sammanslagningen 1971 var dags för nytt museum i den gamla samrealskolan, så blev huset överflödigt igen och användes endast för smärre sammankomster. Detta då tills Johan Ödbergsällskapet bildades för

Ödbergska Gården i fin vinterskrud.

att bevara och beskydda denna byggnadsklenod från Örnsköldsviks tidigaste år.

I dag sjuder huset av liv och det är öppet mest varje dag året om, berättar Bertil stolt vidare. Det installerades elektrisk bakugn i källaren som nyttjas flitigt och på övervåningen står ett tiotal vävstolar som används i stort sett dagligen. "Det är Örnsköldsviks Hemslojdsförening som hyr in oss i lokalerna och vi är 8-10 personer här varje dag och väver", berättar Margareta Lindholm. Det är ett mycket fint samarbete mellan föreningarna och fungera jättefint, fortsätter hon och Bertil inflikar att hembygdsföreningen får flitig hjälp av de som väver med allehanda göromål.

Målning av G.M. Kjellström på det blivande Stora Torget i Örnsköldsvik år 1852, med bl a den Ödbergska gården i mitten och det då nya träpalatset, som blev Hotell Örn, till vänster.

Bild från Örnsköldsviks museum och konsthall

Bertil Thegenholm och Lennart Forslund poserar framför ett flygfoto över Örnsköldsvik som fotades 1923.

Bertil berättar vidare om hembygdsföreningens verksamhet och till sommaren stundar det sommarcafé under 6 veckor, med servering varje dag och underhållning en gång per vecka. Det blir även national-

dagsfirande och midsommarfirande som återupptogs för några år sedan, liksom sedvanlig slåttana på ången kring huset. Bland övriga verksamhet kan nämnas filmaftnar med gamla filmer om Örnsköldsvik och dess historia och öppethållande under adventhelgerna. Varje månad är det också ny konstutställning i ena besöksrummet och just innevarande månad visar Lena R sina vackra tavlor.

Bertil Thegenholm, Lennart Forslund och Laila Sundström som tar emot och visar Ödbergska Gården har själva lämnat tonårslivet för flertalet år sedan. Men det är en aktiv tonåring som nu blir vuxen som de visar upp, nu när Johan Ödbergsällskapet fyller 20 år och visst ser Johan Ödberg själv lite stolt ut, när han blickar ner från det pampiga porträttet som hänger i hallen.

Tommy Thelin

Berätta mer

Sveriges Hembygdsförbund firar i år hundraårsjubileum genom att utlysa 2016 till Hembygdens År. En del av jubileet består av insamlingar av berättelser tillsammans med Nordiska museet på temat "Mötesplatser".

I Hembygdsrörelsen har alltid berättandet och berättelsen spelat en viktig roll. Varje år ges det i Sverige ut ca 500 hembygdsböcker. Varje regionalt förbund har en egen tidning ofta fylld av berättelser om händelser, platser och människor. Många föreningar har egna tidskrifter och centralt finns "Byggd och natur".

I hembygdsföreningarna anordnas berättarcaféderna ofta på olika teman. Här möts bygdens invånare runt det muntliga berättandet. Caféderna är populära och samlar intresserade besökare, som lär sig mer om sin lokala historia. Många har också dokumenterat äldre berättelser på band och ibland på film.

Vi har en rik skatt i våra föreningar om den bygd vi lever i. Nu vill Nordiska Museet, att fler ska få tillgång till våra historier. Därför inbjuder man hembygdsrörelsen att under Hembygdens År dokumentera berättelser om platser där människor mötts eller har möts. Det kan vara mötesplatser som försvunnit och det kan vara nya platser där dagens människor träffas.

Som hjälp i arbetet att anordna berättarträffar och att dokumentera de berättelser som lämnas har Sveriges Hembygdsförbund tillsammans med Vuxenskolan tagit fram ett studiematerial "Berätta mer - ett studiematerial om berättande i hembygdsrörelsen". Här kan föreningarna få inspiration och praktiska råd om hur man ska lägga upp insamlandet av materialet. Här får man också lära sig hur man ska föra över berättelserna till Nordiska Museet. Studiehäftet kan gratis rekvideras från Sveriges Hembygdsförbund.

Pilgrimskruset i Själevads hembygdsgård, ett unikt fynd från 1400 talet

Sommaren 1992 besökte jag spelmansstämman på hembygdsgården i Själevad. Jag var relativt ny på min tjänst som inkluderade kultur-turism och kontakterna med hembygdsföreningarna i länet. Jag ville så snart som möjligt besöka länets alla hembygdsgårdar och helst när det pågick aktiviteter och hembygdsgården hade öppet.

Jag hade en mycket trevlig dag på hembygdsgården, lyssnade på musiken, fikade gott och njöt av det vackra vädret. En äldre man visade mig runt och när vi gick upp för trappan såg jag ett litet keramikkrus, som låg i ett fönster och i det satt en stearinstump. Det var fint och såg väldigt gammalt ut, inte alls ett föremål som man kan förvänta sig på en hembygdsgård. Jag bad min guide att ta hand om kruset, jag visste visserligen inte vad det var, men det var så litet, så fint och så stöldbegärligt att jag tyckte han skulle låsa in det.

Jag tänkte nog på kruset då och då, men tog inte tag i frågan under hösten. Tills jag fick se det senaste numret av Historiska Nyheter, en publikation i tidningsformat som gavs ut av Historiska Museet under ett tiotal år. Där var kruset på en bild! Jag hajade till och började läsa.

Fotografiet visade ett pilgrimskrus som inlöstes av Historiska Museet 1936. Kruset hade påträffats vid grävning av en husgrund i Arnäs. Det var just ett sådant som fanns i Själevads hembygdsgård.

Den vanligaste "souveniren" från pilgrimsvandringar är annars pilgrimsmärken av bly eller tenn med helgonbilder. Trondheim räknas som det fjärde största pilgrimsålet i världen efter Jerusalem, Rom och Santiago de Compostela. Till Nidaros gick pilgrimsfärder från stora delar av Sverige. Några av de viktigaste pilgrimsvägarna var genom Ångermanland och Medelpad. Härifrån var det också relativt nära till Nidaros. Pilgrimsfärderna kan närmast liknas vid den tidens turism. I Västernorrland finns ett stort antal Olofskyrkor som var signade åt Sankt Olof eller Olav Haraldsson som hans norska namn var. I Finland finns ca 20 Olofskyrkor och många vallfärdade till Nidaros också därifrån. Många av de finska pilgrimerna tog sig över med båt och gick i land i Salusand.

Själva kruset är av stengods och tillverkat i Rhenområdet under 1400 talet. De är ovanliga på så sätt att de har en hänkel på var sida, och var gjorda för att hängas i en snodd om halsen. I Sverige och Danmark finns endast ett fåtal sådana här krus. Ett el-

ler möjligen två ska också ha påträffats i Jämtland. Från Norge har däremot 150 liknande krus påträffats i husgrunder och i medeltida stadslager. Krusen har en västlig utbredning och de har en tydlig anknytning till kyrkliga miljöer. På några platser har de påträffats på eller intill medeltida kyrkotomter och i en klosterruin. Några fynd pekar också på att krusen förekommit i någon form av votiv- eller offerhandlingar. Ett krus påträffades också i ett stenröse där man iordningställt en särskild gömma för det.

Dessa krus har en särskild anknytning till Nidaros ärkestift. I Logfu kyrkoruin i Frosta socken hittades ett krus i altarskivans relikgömma. Öppningen var förseglad med vax och inuti låg några benbitar, träflisor och tygfragment. Strax intill låg ärkebiskop Gantes sigill (1475 – 1510) som skulle garantera relikernas äkthet. Ett liknande fynd gjordes 1810 i en hållighet i ett sidoaltare i Trondenes kyrka i Trondenes socken i Nordnorge. Också detta var förslutet med vax och på ett liknande sätt försett med en pergamentbit med Ärkebiskop Gantes sigill,

daterat till den 4 september 1476. I Trondenes fanns en präst som tidigare tjänstgjort i Skara och som var sockenpräst i Trondenes mellan 1427 och 1477. Han var också dekan i ärkestiftet Nidaros. Han initierade utgivningen och försäljningen av pilgrimsmärken i Nidaros domkyrka.

De flesta krusen var dock inte relikgömmor. De fylldes med vatten i Olofskällan i Nidarosdomen och vattnet var en helig symbol som togs med hem i de små krusen. Ett krus har hittats i Olofsbrunnen i domkyrkan och hade antagligen tappats av en pilgrim när det heliga vattnet från brunnen skulle fyllas på.

I Sänga kyrka i Ångermanland har man hittat ett pilgrimsmärke med Olof den Heliges bild. Vi kan nog vara ganska säkra på att pilgrimskruset från Själevads hembygdsgård är ett minne från en pilgrimsresa till Sankt Olofs grav i Trondheim.

Den spännande upptäckten av pilgrimskruset i Själevad kom helt rätt i tid. Vi arbetade med det nya museet (invigt juni 1994) och bad att få låna kruset för att det skulle kunna ställas ut i vår medeltidsutställning Syn för Sägen. Hembygdsföreningen gick med på detta och därför kan man nu beskåda det i Läns museets fasta utställning. Vi är mycket glada över detta och här finns också en bra säkerhet.

Margareta Bergvall

Skriftlig källa:

Lars Andersson, *Historiska Nyheter*.

Utgiven av Statens Historiska Museum 1992.

ISSN 0280-4115

Sätt en ny rutin för det nya året

1. Skriv avtal!

Det blir allt vanligare med oseriösa hyresgäster som hyr hembygdsgården i ett syfte men sedan använder den till något helt annat och återlämnar den i ett sargat skick. Se till att skriva hyresavtal även vid tillfällig uthyrning. Notera namn, personnummer och använd referenser. Sätt en ny rutin att alltid skriva avtal, då slipper ni diskussionen kring vilka ni kan lita på. Ju närmare relation desto viktigare att undvika onödiga missförstånd kring vad som gäller.

2. Utgå från en färdig mall

Kontakta Hembygdsförsäkringen för att få tillgång till färdiga mallar att utgå från och anpassa dem sedan till era specifika behov. Ett hyresavtal ska innehålla namn på hyresgäst, för vilka lokaler och under vilken tid uthyrningen avser, till vad lokalerna ska användas, när och hur lokalerna ska vara iordningställda, hyresbelopp och förfallodatum. Hyresgästen måste vara myndig för att avtalet ska gälla.

3. Komplettera med säkerhetsinformation

Avtalet bör kompletteras med specifika ordningsregler samt säkerhetsinformation med utrymningsvägar, släckredskap, antal personer som får vistas i lokalen samtidigt och andra skadebegränsande åtgärder och instruktioner. Kontakta Hembygdsförsäkringen för att få tillgång till en mall att utgå ifrån

HEMBYGDSFÖRSÄKRINGEN

Östra Långgatan 30a
432 41 VARBERG
Tel. 0200-22 00 55
hembygdsforsakringen@hembygd.se
www.hembygd.se

Selkroken som höll på att ta död på Antikrundans expert!

-Jag blev alldeles så jag höll på att dö i Själevad när jag fick se den här!

Ja, så sa Bo Knutsson, expert hos Antikrundan, när han fick titta närmare på selkroken som är Anundsjo Hembygdsförenings symbol. Nu klarade sig ju Knutsson med livhanken i behåll och väl var ju det så att han kunde fortsätta:

-För ett föremål som detta, det får man ju aldrig i sin hand. Den är ju otrolig alltså! Man blir oerhört berörd när man ser ett föremål som detta. Den har en komposition som är fantastisk. Den ser inte ut som vanliga selbågar utan den är skulptural på ett helt annat sätt.

Så det var idel lovord, inte enbart från Bo Knutsson, utan även från de andra experterna som var mycket intresserade av att få ta en närmare titt på selkroken vid inspelningen av Antikrundan i Själevads kyrka. Och visst måste man hålla med dem! Det känns verkligen som ett privilegium att ha fått hålla i och på nära håll få beskåda detta mästerverk som är så välbevarat trots sin höga ålder. Ett skäl så gott som något för att vara med i en hembygdsförening! För visst är det fantastiskt att få se föremålen som finns i våra hembygdsgrändar och få ta del av historierna runt dem. Och att dessutom få vara med och forska i föremålets historia och försöka hitta mer uppgifter om dem, det är mer spännande än den mest medryckande thriller!

Det var också spännande att få visa selkroken för dessa människor som är vana att handskas med antikviteter och få deras utlåtande om den. Att exempelvis få veta att målningen helt klart är ursprunglig och att de inte tvekade en sekund när det gäller vem som är mästaren bakom verket – Erik Olofsson Bring som bland annat även tillverkat predikstolen i Anundsjo kyrka. Han var född under 1600-talets tidigare år och var verksam både som länsman och konstsnidare/mästersnickare i Bredbyn i Anundsjo där han avled 1708.

Man skulle önska att denna selkrok kunde berätta om vad den varit med om, var den varit och vilka som ägt den. Eftersom den är så välbevarad måste ägarna ha uppskattat den och hanterat den varsamt. Även om de kanske inte alltid sett den som speciellt värdefull – eller kanske helt enkelt inte såg någon nytta med den utan hade mer behov av något som gick att använda. Historien – så långt vi känner den – vill berätta att en tidigare ägare i byn Seltjärn bytt till sig selkroken mot en hundskinnspäls (eller möjligen en hundskinnsfäll, där går uppgifterna lite isär) och att den då tidigare fanns i Hädanberg i Anundsjo. Men sedan försvinner spåren bakåt. Så när och hur den hamnat i Hädanberg vet vi

inte, och inte heller till vem eller i vilket sammanhang den tillverkats.

En hembygdsforskare och mångårig eldsjäl i Anundsjo Hembygdsförening – Frida Westbergh – hade en idé om detta: I juni 1694 reste kyrkoherde Ansenius och hans son komminister Lars Anzenius från Anundsjo till Själevads prästgård där de uppvaktade kung Karl XI som vid detta tillfälle vilade och intog middag där. Frida Westbergh höll det för troligt att selkroken tillverkades för att användas vid detta tillfälle. Och visst känns det som att det kan ha varit en kung inblandad på något sätt med tanke på kungakronan som pryder selkroken!

Mona-Lisa Mårtensson
Anundsjo Hembygdsförening

Medelpads Hembygdsförbund inbjuder till årsmöte den 24 april

Plats: Nävsta skola, Selångers Hembygdsgränd

Program

11.00 Högmässa i Selångers kyrka.
Därefter promenad längs Medelpads äldsta byväg i bevarat fastighetsskick till Nävsta skola för lunch.

12.30 Lunch

13.30 Årsmötesförhandlingar där även årets Medelpading utses.

Direkt efter årsmötet får vi lyssna till lokalhistorikern Bent Fridholm som berättar om Medelpads äldsta folkskola.

Välkomna!

Folkskolläraremötet i Härnösand 1863

I artikeln får vi bakom den formella språkdräkten en väldigt målande insyn i de problem folkskolan hade att tampas med under de första 20 åren. Ansvaret låg än så länge på kyrkan, vilket det gjort sedan reformationen också före skolpliktens införande. Det är tydligt att man ser positivt på folkskolelagen från 1842 och i artikeln beskrivs en slags utvärdering av de första åren. Det är uppenbart att Lancastermetoden haft betydelse - där duktiga elever lärde ut till yngre elever-, lärarnas arbetsituation var inte helt enkel, då de fick flytta runt mellan olika "stationer" dvs byar för att eleverna inte skulle behöva inackorderas och diskussionen kring äga där man menar att rättigheten till kroppssaga bör vara tillåten efter moget övervägande.

I mina gömmor finns ett häfte från ett folkskollärarmöte i Härnösand 1863. Det är väl kvar efter min farfar. Han tog folkskolläraryxamen i Härnösand 1872 och häftet innehöll diskussionsämnen aktuella för den tiden. Häftet kostade då 75 öre, pengar, som skulle gå till en fond för folkskollärarynkor med barn. Till texten har man använt den då vanliga tyska frakturstilen, den där krångliga man fick vänja sig vid i realskolans tyskundervisning omkring 1932.

Det var bestyrelsen för Ångermanlands Prästerskap som gett ut häftet. Mötet sammanträdde den 7 och 8 juli å stiftets solennitetsal i Härnösand, och det var präster och lärare från hela länet, som kommit samman. Författaren av skriften var J U Johansson, (vem det nu var).

Sällskapets v ordförande, teologie lektorn m m I Widèn öppnade mötet med bön, står det, och sen med ett långt tal. Det var första gången man på detta sätt samlats för att ha överläggning och tankeutbyte om den för alla angelägna folkskolan, som fått sin lag 1842. Därför drog han igång med en skildring om folkbildningens historia i Sverige. Kyrkan, som på den katolska tiden försummat folkbildningens heliga uppdrag, hade i och med reformationen tagit på sig ett stort ansvar för att lära ut läskonsten. Det var viktigt att med modersmålet visa på Guds rena ord. Latinet, som man fick höra i kyrkan förstod man inte mycket av. Bibeln blev översatt till svenska så det var bara att läsa.

Prästerna hade tagit på sig ansvaret för fortbildningen och det ville, de som nu kommit samman, fortsätta med. Alla var glada över folkskolelagen, men man behövde nu, när den funnits i 20 år, tala om hur det fallit ut i verkligheten. Den förnyade växelundervisningen som en gång kommit från England, Bell-Lancaster skolan, hade när den kom gått som en löpeld över landet. Den

gick ju ut på att, när barnen lärt sig en sak fick de bli lärare för sina kamrater. Det bildades flera grupper i skolsalen omkring en plansch med läsuppgift. På det sättet kunde en lärare räcka till en klass på hundra elever. Metoden var omtyckt av de som skulle stå för kostnaderna. Men läraren blev mer som ordningsman i skolan, inte en som undervisade. Ett sällskap hade bildats i Stockholm 1822 och ett i Göteborg året efter för att lära ut kännedomen om landcasterskolan. Det var början på våra första seminarier. Över 400 skolor med den sortens undervisning bildades i landet före 1842. Det var på den grunden den nya folkskolan skulle fortsätta. Kravet på den hade vidgats. Man var inte riktigt nöjd. Det var särskilt fyra viktiga saker man måste diskutera.

För det första: Vad ska vi fordra av barn som börjar folkskolan? Lagen förutsatte att föräldrarna skulle fortsätta att lära barnen bokstäverna och läsningen hemma hos dem. Det hände nu att det kom barn till skolan, som inte kunde läsa. Då kan man ju inte börja med att ge läxor i historia och naturlära, utan man får börja med att lägga en massa tid på lästräning. Kyrkoherde Thelberg m fl yttrade att man i Säbrå haft tillgång till småskolor och att detta gett till resultat att barnen i folkskolan lyckats mycket bra. Andra ansåg att såna småskolor ej kunde rekommenderas. Att man kunde ha så olika uppfattning konstaterade man till slut berodde på att de lärare, som använts i Säbrå var kunniga personer, seminarieelever från Härnösand. Någon påpekade också att när barnen gått i en småskola tyckte föräldrarna att det räckte med det. Seminarieföreståndare Wagenius förklarade att han sett både bra och dåliga verkningar av småskolor. Föräldrar hade blivit ännu håglösare och försumligare för sina barns skolgång, men av andra hade han fått röna motsatsen. Detta gällde i synnerhet på några ställen i Jämtland. Lyckligast vore om tillgångar och lokala förhållanden tillät att fasta och ambulera skolor inrättades överallt till erforderligt antal, så att undervisningen genom dem, kunde komma alla barn till del.

För det andra: Vad skall barnen kunna, när de går vidare till elementarläroverket? Om de kan vad som fordras i första klassen där, skulle det bli mycket billigare för föräldrarna som vill fortsätta med sina barns utbildning. Barnen kunde börja direkt i andra årskursen och slapp avgiften för inackorderingens detta år, om man, som många, inte bodde i lärostaden.

För det tredje: Hur ska vi få alla barn att gå den tid de ska till skolan? Nu struntar mångenstädes både barn och föräldrar att se det som en plikt. Ibland skyller

man på brist på kläder, ibland på att skolan ligger för långt bort. Kyrkoherde Thelberg kom med ett inlägg där han sa: "Det är sant att folkskolan inte åstadkommit vad man väntat, men man har väntat för mycket. Omväxlande metoder har måhända gjort skolan till ett fält till rön och försök". Kyrkoherde Hellman höll med, men tyckte att vilken metod man använde var likgiltig. Huvudsaken var att man arbetade. Kyrkoherdarna Lindberg, Brandell, Näslund och Wagenius erinrade prästerna om att iakttäta att det i paragraf 7 i den gällande skolstadgan stod att de bara i högsta nödfall skulle släppa in barnen i skriftskolan förrän de inhämtat folkskolans minsta kunskapsmått.

Wagenius fortsatte sen och sa, att om man inte ansåg metoden vara utan betydelse, så måste man dock anse att denna ensamt inte gör allt. Mycket kommer an på lärarens och elevernas arbete. Växelundervisningen eller lancastermetoden har förbättrats på senare år och kan, där den använts med förstånd, ha haft god verkan. Nu bör och kan användningen av monitörer inskränkas, men de blir dock alltid nödvändiga i varje skola med en ensam lärare och många barn på olika kunskapsnivåer. Men största misslyckandet med nya skolan berodde på att barnen inte infann sig som önskvärt vore.

På den sista punkten tillkännagav prästerna bland åhörarna att de kände ett stort ansvar för det som måste göras. Alla visste att det i folkskolestadgans åttonde paragraf stod att prästerna bara i nödfall skulle tillåta någon att delta i konfirmationsläsningen utan läskunnighet. Det skulle ta skruv ty ungdomar kände sig inte vuxna förrän de "fått stå i gången". Prästerna skulle i fortsättningen, med hembesök och inspektion påverka så gott det gick, att få både barn och föräldrar att förstå vikten av punktlighet i skolgången.

Den tredje stora frågan var: Är den fasta folkskoleinrättningen i vårt stift i allmänhet ändamålsenlig, eller skulle den ambulatoriska på de flesta ställen vara att föredraga? Många hade åsikter om detta men till slut enades man om att i vårt stift var den flyttande skolan bäst. Men då måste man ordna det så, att den årliga lästiden bestämdes till nio månader. Stationerna borde vara 2 till 3, mellan vilka lästiden så fördelades, att skolan dröjer längre i de folkrikare rotarna. Är däremot barnantalet lika i alla rotar, så må lästiden dem emellan jämt fördelas. Var åttonde eller fjortonde dag bör läraren anställa repetitionsförhör i de rotar där läsningen för tillfället ej pågår. Är stationerna tre, så kommer således varje station i åtnjutande av 3 månaders lästid jämte repetitionsförhör 1 à 2 gånger i månaden.

Om föräldrar, lärare och skolråd på detta sätt skulle vinnlägga sig om undervisningen, så skulle den flyttande skolan lyckas hinna med att lära lika mycket som en fast skola. Ty var och en vet hur det där tillgår: av 100 barn finns i de flesta folkskolor knappast 10, som under året bevista folkskolan beständigt. Av de övriga 90, går en del bara under en del av lästiden, resten går 1 eller 2 dagar och blir hemma 4 eller 5 dagar eller mer. Dessa senare skulle lära mer av att gå tre månader beständigt än nio obeständigt. I vårt stift skulle också på grund av socknarnas vidsträcktighet, fasta skolor bli mycket dyrbara och läget långt ifrån hemmen medföra, att barnen måste utrustas med matsäck för längre eller kortare tid. Barnen kanske måste övernatta nära skolan och då fordrades husrum, antingen hos någon familj eller i särskilt byggda bostäder med kokmöjligheter. Fattiga torpare hade inte råd att bekosta detta, och hur skall det då bli med barnens sedliga bildning, när inte föräldrarna är i närheten? Med flyttande skolor undviks allt detta.

Det blir dock besvärligare för lärarna med att ständigt leva på flyttande fot. Lönen måste höjas. Bostaden måste ligga vid en av stationerna och vid de andra bör det ordnas fri bostad och fri kost under vistelsen på stället. Dessutom bör läraren erhålla fri skjuts, och måste få känna sin framtid någorlunda tryggad, så att han kan "livas till ökat nit och hans kraft mångdubblas i det mödosamma fallet."

Om skolan kan fås att fungera som önskvärt vore för barn, som skall in i läroverket, vad ska man ta med i de olika ämnena kristendom, modersmål, matematik, naturvetenskap, historia och geografi och vilka läroböcker voro lämpliga att skaffa. En jämförelse ämne för ämne i folkskolans läroplan och den som fanns för Härnösands läroverks första klass visade stor likhet. Man skulle gott kunna dra in den senare lärartjänsten och överföra de sparade pengarna till folkskolans förbättring.

Ett kapitel i häftet skildrar diskussionen om bestraffningar. Hur ska man få dem välgörande? Läraren, ansåg Wagenius, får vara lika litet klemig och fjollig som vresig och fränstötande. Av största vikt var att givna föreskrifter aldrig onäpsta fick överträdas. Läraren skulle själv vara ett föredöme i ordning och bestämdhet och för barnen framstå som en faderlig vän, till vilken de kunde komma med aktning och förtroende. Rättigheten till kroppssaga bör dock vara tillåten efter moget övervägande.

Kyrkoherde Hellman höll med och förklarade att han, som mångårig skollärare, särskilt funnit kroppssaga både nödig och nyttig. Men man måste välja agan efter

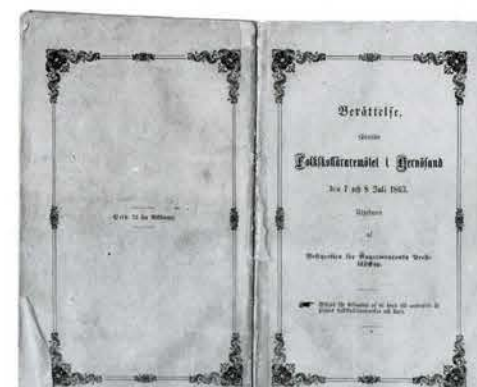

lärjungarnas kynne så att den fick bästa verkan. Ord-föranden instämde och ville fästa uppmärksamhet på vikten av att föräldrarna mer än hittills indrogs i denna sak. Hälsosammast vore om agan flyttades från skolan till hemmen, med införandet av en sk anmärkningsbok. Genom en sådan skulle en korrespondens öppnas mellan skolan och hemmet och läraren skulle slippa använda det tunga och taggiga tuktoriset.

Sedan lektor Widén hållit en avslutande bön tågade man till domkyrkan där sångpredikanten och skolläraren E J Edwall skänkte åhörarna en flärdfri och vederkvickande andaktsstund, står det.

Nästa lärarmöte i Härnösand var 1892, då min farfar deltog. Då talade man om matematikens historia, slöjd och trädgårdsskötsel. Många möten i Stockholm med lärare från hela landet tog upp helt andra frågor. Allra hetast 1876 var frågan om att ha pojkar och flickor i samma klass.

Appropå den saken, i Härnösand 1863, var det visst bara tal om manliga lärare.

Barbro Johansson

Hemlängtan

*Jag är trött, jag är led på fabriken,
jag vill hem till jordhöljt bo,
till min koja vid Blodstensmyren,
i den gröna gömmernas ro.
Jag vill leva på bröd och vatten,
om jag endast strax får byta
allt gasljus och larm mot natten
där timmarna tysta flyta.*

*Jag vill hem till dalen i Pajso,
till det gräsiga kärret vid So,
där skogarna murgrönsörka
stå i ring kring mossig mo,
där starrgräs i ånga växer
vid källor som aldrig sina
och där växter välva i jorden
sina rötter silkesfina.*

*Jag vill hem till dalen vid Kango
där ljungen står brinnande röd
som ett trots i flammmande lågor
framför höstens hotande död -
där fjärlilar, färggrant glada,
på mjöliga vingar sväva
och tunga, sjungande humlor
i den svällande myllan gräva.*

*Jag vill hem till det fattiga folket
som svettas i somrarnas glöd,
som vakar i bittra nätter
i envig mot köld och nöd. -
Jag vill dit där molnen gå tunga
under skyn där stjärnorna skina,
och där obygdsforsarna sjunga
i takt med visorna mina.*

*Dan Andersson ur "Kolvaktarens visor".
Diktsamlingen utkom på Tidens Förlag 1915.*

Armborst

I Stöde hembygdsgård finns en samling av vapen från 1600 talets krig med Norge. Gränsstriderna påverkade västra Medelpad under en lång period, vilket också avspeglas i hembygdsföreningarnas samlingar.

Där hänger också ett armborst som fångade mitt intresse när jag besökte hembygdsgården i somras. För det första är det ett unikt föremål, det ser ut att vara gammalt och inte en kopia. Stocken består delvis av en horninläggning, som mycket väl kan vara renhorn. Dekoren påminner också om samiska ornament.

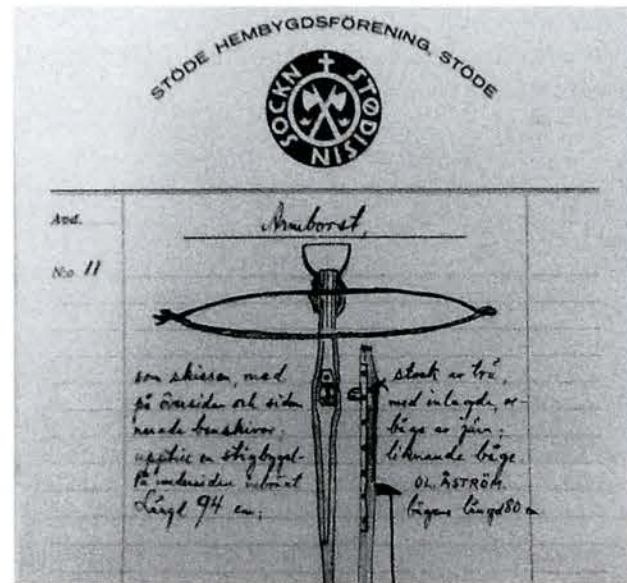
Väl tillbaka till museet kontaktade jag Nordiska museet och Livrustkammaren. Det visade sig att det inte finns mer än 12 – 13 sådana här armborst bevarade. De kan också vara så gamla som 1400-tal. I en kontakt med Ajtte fick jag bekräftat att det inristade mönstret möjligen kunde vara samiskt. Två liknande armborst finns från samiskt område, men armborsten hör inte till samernas jaktutrustning.

Hos Olaus Magnus (Historia om de Nordiska Folken) från 1555, finns träsnitt av tjäderjakt med armborst. Han skriver också att under festdagar på försommaren är det vanligt att skyttar från stad och land samlas för skjutävlingar med bågar, armborst eller bössor. För de kraftigaste armborsten skjuter man på en konstgjord papegoja som sitter högst upp på en järnstång. Papegoj-skjutningen sprider sig till de svenska bönderna under 1500-talet.

Armborst användes i första hand av adel och förnäma personer. I mitten av 1500 talet blev bössor alltmer vanliga som jaktvapen. Men i norra Svealand, Norrland, Lappland och Finland höll sig armborsten längre kvar, framför allt eftersom de var ändamålsenliga för den vanliga ekorrjakten. Då användes förstas en klumpspets som inte kunde skada skinn.

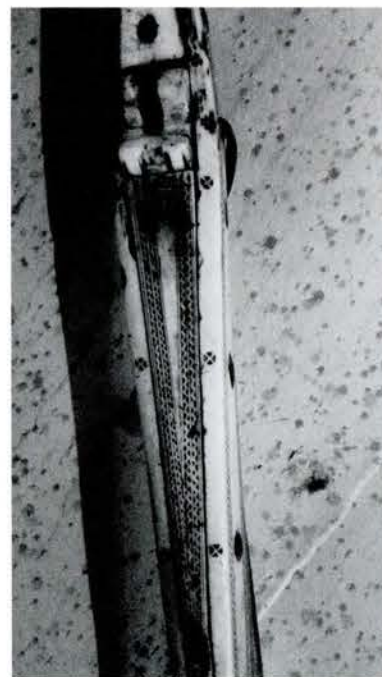
I Dalarna, Jämtland och Härjedalen användes armborst av västeuropeisk typ med kantiga former. I Norrland, Lappland och Finland användes armborst i senmedeltida svensk tradition med beslag och inläggningar av ren- eller älghorn. Beslag och inläggningar är prydda med en slags karvsnittsornament. Stålbågarna gjordes antagligen av skickliga bondesmeder. Det uppges också att fjällsamerna sällan använde bössor utan stålbågar, men skogs- och fiskesamerna var mycket goda skyttar med armborst och bössa (J. Alm: Europeiska armborst. En översikt. Särtryck av vaabenhistoriske aarbøger 1947).

Stöde hembygdsförening har en vacker teckning och ganska knapphändig uppgifter om armborstet. Det har accessionsnummer 11, så det är ett tidigt förvärv. Utan

mer detaljer om armborstets historia eller en datering med hjälp av C14 är det inte möjligt att säkerställa dess ålder. Men att det tillverkades under 1500-talet och en relativt lång användningstid är fullt möjligt.

Vid ett besök i Ådalslidens hembygdsgård för en vecka sedan upptäckte vi att där finns två liknande armborst. De förefaller dock vara av modernare snitt, kanske kopior tillverkade av en duktig slöjdare eller vapenintresserad person.

Margareta Bergvall

En dramatisk händelse på Högland 1953

Jag har tidigare skrivit lite om en gård vid namn Högland i den närliggande byn Hermansjö. Gården och byn är öde sedan lång tid. När jag första gången fick tillfälle att besöka Högland blev jag riktigt förälskad. En så vacker plats!

Gården på Högland låg/liggde alldeles intill Hermansjön. Jag kunde mycket väl förstå att de som en gång byggde och bodde på Högland älskade denna plats. Det var så vackert där med utsikten ner mot sjön och bergen bakom sjön!

Jag fick efter mitt besök på Högland kontakt med ättlingar till den familj som var de första bosättarna på denna plats. Jag har av dem fått många gamla bilder och material om gården, familjen och byn. Material som jag hoppas lägga upp delar av på min blogg så småningom. Ett stort och varmt tack, Göte och Siv för allt ni delgett mig!

Nedanstående berättelse är skriven av Sören Byström. Det är en dramatisk berättelse som hände på Högland en vinterdag 1953. Anita Berg

Anita Berglund

Högland feb. 1956

”Det var en kall januaridag 1953 cirka 20 minusgrader, när Anselm Byström på Högland selade på sin häst stoet Stjärna tidigt på morgonen för att köra ut i skogen. Det skulle bli en dramatisk dag på liv och död.

Anselm (far till undertecknad) spände på Stjärna skaklarna, satte sig tillrätta på framkälken eller ”bocken” som vi sa, och så bar det iväg ner mot Hermansjön. Hästklockan pinglade taktfast för varje steg som Stjärna tog. Anselm tog fram sin pipa och gjorde sig en piprök precis som han alltid brukade göra när tillfälle gavs. De kom ut på sjön, såg lyset glimma på Gammelgård på norra sidan sjön. Efter en liten stund när ekipaget börja runda slättesudden syntes husen på södra sidan sjön, västra Högland. Vid denna tidpunkt var det endast skogshuggare som bodde där. Timmerskiftet låg väster om dessa hus på södra sidan uppe i skogen vid en vik ”sandvika”, 700 m till gränsen till Resele socken. För att komma dit var man tvungen att köra genom ett litet sund innan man var inne i viken.

Själva timmerskiftet låg alltså en bit uppe i skogen. Det var mycket brant så det var svårt att lasta fullt på båda kälkarna. Det skulle vara en mycket stor risk för häst och körkarl om lasset skulle trycka iväg. Hästen skulle aldrig kunna hålla emot. Därför så kopplade Anselm från bakkälken ”geta” och körde sedan upp med endast framkälken, då kunde stockarna släpa mot marken bak och det blev en mycket säkrare färd således.

Anselm körde ner några lass ner på sjön så det skulle bli ett fullt lass på båda kälkarna, som sedan skulle köras vidare över sjön till myrslåttern (väst i ranningen). Denna plats låg 200 m väster om stället Öster-Högland och där var avlägget för timret som sedan kördes med lastbil.

Anselm var klar med sitt första lass för dagen, tog tömmarna och satte sig på nedersta stockvarvet. Stjärna satte igång ekipaget, men plötsligt efter 100 m så brakade det till och Stjärna åkte genom isen. Snabbt slet Anselm bort skakelträet (en pinne som håller fast skaklarna vid kälkarna). Det flög en tanke genom hans huvud som han hört av sin far ”Starkpelle” att han hade gjort så vid liknande tillfällen. Sedan skaklarna var frilagda från lasset så kunde han ta tag i dem och lyfta upp dem över hästen och framåt och sedan trycka ner dem mot isen och på så sätt få en hävstångseffekt mot isen och därmed kunde hästen följa med upp på sidan och med egen kraft sparka sig upp. ”Starkpelle” (Anselms far) hade vid flera tillfällen gjort så och klarat det ensam.

Men Anselm hade otur för när han skulle trycka ner

Brita Kajsa 200 år och Anundsjösommen ska firas

skaklarna mot isen så lossnade den övre selpinnen (den pinne som höll fast skaklarna vid selen). Det var något som han aldrig varit med om och inte senare heller. I och med att selpinnen lossnat var hans triumfkort borta och chansen att snabbt få upp Stjärna var omintetgjort.

Nu blev det en våldsamt kamp, Stjärna slog med sina framben mot isen för att försöka komma upp men isen gav vika hela tiden. Anselm ropade att männen som arbetade uppe i skogen skulle komma till hjälp. De hörde och kom, det var Zanfrid Persson, Torsten Löfström, Enar Stenmark och hans söner Ture och Roland. De släpade fram stockar och försökte få dem under Stjärna men det var farligt för hon försökte desperat att komma upp på isen och kunde skada sig.

Det är oklart vem som meddelade Anselms fru Ruth (min mor och dottern Siv, min syster) men de kom dit i alla fall, så Siv skickades till Gammelgård för att få tag på Johan Nordin och sonen Henning med hästen Brunte och få hjälp. De kom med släde med hö på.

Männen fick av Stjärna selen och nu var det endast ett rep omkring hennes huvud. När hon stod på boten med bakbenen så var nosen och halva huvudet över vattenytan. Stjärna hade en ångestfylld blick. Anselm var rädd och nervös och han såg skräck och förtvivlan i Stjärnas ögon. Hans tankar fanns också på att hästen var ju levebrödet för familjen - hur blir det om hon dör. En ny häst kostade mycket pengar.

Plötsligt fick Anselm en idé. De skulle såga upp isen som en ränna mot land. Det var ungefär 50 m dit, så männen satte igång att såga en ränna. Det tog lite tid för allt gjordes ju för hand. Stjärna gjorde förtvivlade försök att slå sig upp men hon blev svagare och svagare. Hennes krafter höll på att ebba ut innan rännan var öppen mot land.

Nu provade de att leda Stjärna efter isrännan men det gick inte. Hon orkade inte flytta sig. Nu kändes det omöjligt; hon skulle drunkna. Anselm kände sig maktlös, men så föreslog Johan Nordin vi tar Stjärnas skaklar och sätter dem bakom ändan på henne. De band rep på skaklarna och knöt fast repen i Bruntes skaklar och på det viset så var Brunte en bit framför Stjärna. Johan körde på sin häst och därmed så orkade Stjärna ta stapplande steg framåt men det gick sakta men till allas lättnad kom hon fram mot land där det var grunt vatten. Men där så sjönk hon ihop och hamnade uppe på isen.

Stjärna låg nästan livlös med sina ben stela som pinnar. Männen började att massera höet på henne. Ruth (min mor) som var en stor djurvän och min syster Siv

jobbade hårt med hötapparna medan ängslan och tårarna rann nerför kinderna. Deras tankar var att Stjärna måste klara kampen!

Stjärna hade varit i vattnet drygt tre timmar så chansen var inte så stor. Alla jobbade under tystnad. Henning körde fram Brunte med släden för att försöka få upp Stjärna på den, men när hon fick syn på Brunte gjorde hon en kraftansträngning och till allas häpnad så kom hon upp på alla fyra med stela och vingliga ben. Snabbt tog alla tag i henne på båda sidor, Anselm knöt ett rep om huvudet på Stjärna och de tänkte prova att leda henne. Så startade färden hem till Högland, framför Stjärna körde Johan och Henning med Brunte för säkerhets skull, om hon inte skulle orka.

Men Stjärna klarade hela vägen hem drygt 1 km, nu fanns det hopp att hon skulle repa sig. Anselm gick till stallet flera gånger om dagen och tittade till henne och sakta repade hon sig. Stjärna blev efter tre dagar så pass bra att hon kunde köras med lättare pass, och kom senare att åter igen användas i skogen. Hon hade sett döden i vitögat men kommit undan med livet i behåll. Kanske var det därför hon blev mera lugn och tillgiven, som ett tack till allas hjälp.

Stjärna var nästan 9 år när detta hände. Hon blev 20 år."

Vinter på Högland. Foto från 28/2 1971 fotograf Göte Byström

Text: Sören Byström 2009-01-19

Hembygdsrörelsen fyller 100 år och att det ska firas ordentligt under året börjar bli alltmer känt. Vad passar då bättre än att ge ännu mer skjuts åt firandet genom att uppmärksamma och fira att det är 200 år sedan Anundsjösommens skapare Brita Kajsa Karlsdotter föddes.

En av de personer som idag för traditionen med att sy Anundsjösom vidare, är Viktoria Liv i Örnköldsvik. Hon är sjätte generationen i rakt nedstigande led från Brita Kajsa Karlsdotter och det känns förstås därför extra kul och inspirerande att sy Anundsjösom och jag ser gärna att jag också får bidra till att föra detta sömnadssätt vidare till kommande generationer i släkten, säger Viktoria.

Det var i 10-årsålderna som Viktoria först fick lära sig att sy Anundsjösom och då av sin mormor. Det var inte kärlek vid första stygnet och jag fastnade inte direkt för det, fortsätter Viktoria, utan det var först under gymnasietiden som jag blev intresserad av det ordentligt.

Brita Kajsa Karlsdotter föddes 7 november 1816 i Näs, Bredbyn och efter giftermål 1840 med bondsonen Olof Nilsson från Ödsbyn, så bosatte de sig i skogsbyn Storsele. Brita Kajsa bodde kvar där under resten av sitt långa liv. När hon sedan blev änka vid 65 års ålder så blev hon satt på så kallat undantag på gården, som då äldste sonen Nils övertagit. Brita Kajsa hade handarbetat en del även tidigare, men det var då hon började sy i större omfattning och kunde utveckla sitt speciella sömnadssätt. Hon hade knappast då en tanke på att hennes sömnadssätt skulle sätta avtryck i historien hundratalet år senare och att hennes sömnadssätt skulle upphöjas till landskaps-söm och få benämningen Anundsjösom.

Som på många andra håll på den tiden så var det fattigt i stugan och Viktoria berättar att Brita Kajsa i huvudsak använde nerklippta varpgarnsrester som tråd. Det var röd tråd som hon sydde med och mönstret ritade hon på tyget med nål och nagel allt eftersom hon sydde, fortsätter Viktoria. Mönstren gjordes till stor del med inspiration från naturen och kunde t ex vara kornax, blommor och blad.

När Brita Kajsas syn försämrades allt mer så tog hon ofta hjälp av besökare på gården med att trä trådar på nålar, så att hon alltid skulle ha färdigtrådda till hands. Det berättas också att Brita Kajsa ordnade speciella "nålkalas" där barnen fick hjälpa till med att trä trådar på nålarna. Brita Kajsa levde tills hon var 99 år och hon fortsatte att sy i stort sett hela livet.

Foto: Tommy Thelin

Duk sydd av Brita Kajsa Karlsdotter 1913, vid 97 års ålder. Märkningen ÅRTHG är kort för ÅRan TillHör Gud, som hon ofta broderade sina dukar med, tillsammans med födelseår, initialer och årtal när det sytts.

Det speciella med Anundsjösommen är en blandning av den röda tråden, det naturinspirerade mönstren och tekniken som bland annat utförs för att minimera användandet av tråd på avigsidan.

Det sistnämnda en kvarleva från den tiden när det var en nödvändighet att vara så sparsam som möjligt med det garn som fanns till buds. Att sömnadssättet fått en egen benämning och att det blivit så pass vida känt, kan tackas den utställning som det nybildade Ångermanlands Hemslojdsförening anordnade i Sollefteå 1910. Brita Kajsas alster på utställningen rönt stor uppmärksamhet och hennes sömnadssätt upphöjdes inom kort till Ångermanlands landskapssöm och Anundsjösommens historia var säkrad.

Viktoria fortsätter med att visa hur man syr Anundsjösom och hon visar stolt upp lite olika saker som hon sytt. Förutom traditionella dukar, så hittar Viktoria gärna på nya sätt att använda Anundsjösommen och hon har sytt små handväskor, armband och nu senast dekorationsband för ljuslyktor i glas. Även hennes vita studentkjol fick sig en dos av den röda tråden nedtill. Viktoria tror säkert att hon kommer att fortsätta att sy Anundsjösom och kan nog tänka sig att hon liksom Brita Kajsa sitter och syr på ålderns höst. Men det som gäller allra först är att Anundsjösommen

Laxljustrer från Klöse

Viktoria Liv har här använt Anundsjösommen på ett dekorativt modernt sätt

ska uppmärksammas extra mycket under jubileumsåret 200 år från Brita Kajsas födelse och den stora höjdpunkten blir att få åka till Skansen för att visa upp Anundsjösommen för besökarna.

När nu det sammanfaller att Hembygdsrörelsen fyller år och det är 200 år sedan som Brita Kajsa Karlsdotter föddes, så kommer det förstås att uppmärksammas ordentligt i Anundsjö. Planeringen pågår för fullt i Anundsjö Hembygdsförening, berättar Mona-Lisa Mårtensson som är föreningens kassör. Anundsjö-undan går av stapeln söndag 1 maj och då har vi öppet i Burstugan på hembygdsområdet, där vi bland annat kommer att visa upp originaldukar som Brita Kajsa Karlsdotter själv har sytt, fortsätter Mona-Lisa. Vecka 28 blir det stor utställning i Grundtjärnsladan vid hembygdsgården med både originaldukar och modernare arbeten. Då får vi även se när dagens sömmerskor syr och det blir även möjlighet för besökarna att själva pröva att sy Anundsjösom.

Mona-Lisa berättar vidare att Anundsjösommen ska visas upp på Murberget när Anundsjö Hembygdsföreningen kommer dit på besök och när "Hembygdens År" firas på Skansen helgen 27-28 augusti finns förstås Anundsjö Hembygdsförening på plats för att visa upp Anundsjösommen och då representerade av Margith Lundqvist och Viktoria Liv. När man ser både gamla originaldukar som Brita Kajsa sytt och de moderna alster som hennes ättling förfärdigat, liksom hör om alla planer för att fira Anundsjösommen och dess skapare, så kan man nästan känna Brita Kajsas ande sväva kring alstren och tro att hon ler i sin himmel över den utveckling som hennes sömnad ledde till.

Tommy Thelin

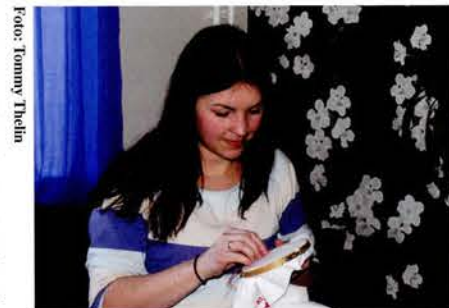

Namn: Brita Kajsa Karlsdotter
Född: 7 november 1816 i Näs, Anundsjö
Död: 24 november 1915
Motto: Äran tillhör Gud
Intressen: Familj, handarbete och religion låg henne varmt om hjärtat

Beskrivning med tre ord:

Flitig, gudfruktig och generös

Aktuell som: Skapare av Anundsjösommen

Namn: Viktoria Liv.
Född: 18 mars 1988 i Bredbyn och uppväxt i Skalmsjö, Anundsjö
Bor: Örnsköldsvik
Motto: Hakuna Matata (från filmen Lejonkungen).
Intressen: Jakt, friluftsliv och biodling
Beskriv dig själv med tre ord: Glad, positiv och punktlig.
Aktuell som: För familjens tradition med Anundsjösom vidare.

Har du originalalster av Brita Kajsa Karlsdotter i din ägo och som du kan tänka dig att låna ut, så att vi får visa upp på våra kommande utställningar? Syr du själv Anundsjösom och har egna alster att visa upp? Hör då av dig till Mona-Lisa Mårtensson, Anundsjö Hembygdsförening, tel 076-843 83 75 eller mona-lisa.martensson@gmail.com

Laxljustrer blev funnet, omkring 1956, undanställt i boden mot lagårn på Per Albinstorpet i Klöse. Vi pratade aldrig om saken med förra ägarna Arne och Elsa Hägglund, bägge nu döda sen länge. Ljustring var ju strängt förbjudet.

Ljustring av lax i Lögdeälven skedde i och med att kvällsmörkret ökade och laxen samlades över lämpliga bottnar i augusti - september.

Mamma var i Toböle (pappa inkallad) då Ernst, pappas lillebror kom upp från Tobölelänningen. Han bar en lax på ljusterskaftet över axeln. Laxen var så stor att rumpan nådde backen. Inget sades om vikten. Största laxen, som farfar ljustrade, vägde 33 kg.

Jag har pratat med Stig Holgersson i Klöse, god sagesman om jakt och fiske mm i trakten. Han berättade om att hans morfar Gustaf Söderlind hade utvecklat ett laxfiske från gamla träbron i Klöse (föll 1954), som var byggd över Klöseforsens nacke. Från bron kunde laxen, som forserat forsen spanas in. Stigs morfar hade fäst ljustret med en långt rep på en lång stång.

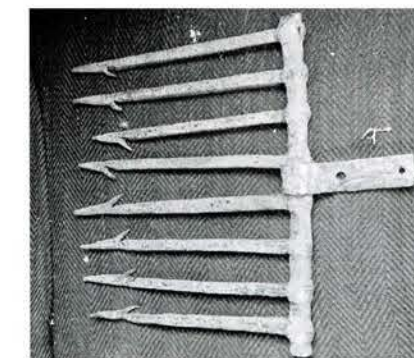
När laxen ljustrats lösgjordes stängen men rep och lax kunde infångas nedanför forsen. Gustaf var en god simmare och inte rädd för vatten.

I Tobölelänningen ljustrades från båt med lysjärn i aktern. Vattnet kunde vara så grunt, att en stor ljustrad lax kunde få vattnet att koka eller så djupt, att den största kraft krävdes för att trycka fast fångsten mot botten.

Kusin Jonas, född 1940, delade jag många av barnomens somrar med - på dagarna med slätter och kvällarna med mete efter bäcköring eller röjd som vi sa. Han kunde berätta att den vanliga laxljustringen skedde från land eller i så grunt vatten, att man kunde vada med högstövlar, när kvällsmörkret kom i augusti och tiden för leken närmade sig.

Lysjärnet bestod av en metallnätkorg som anbringats på ett järnrör. Lysveden söktes ur en "tjäregadd".

Man kunde ljustra in i oktober dvs under laxens lek.

Men mat som mat. Två laxar siktades i eldskenet nära intill varandra. Gerhard - Jonas pappa - högg den ena, sparkade loss den från ljustret på land och medans fiskekompisen Holger stod kvar med lysjärnet kunde även den andra laxen huggas.

Tidigare har nämnts om en storlax som Ernst ljustrade i Tobölelänningen 1948 eller 1949. Den nådde backen burens på ljusterstängen över axeln. Enligt uppgift skulle den ha vägt 20 kg. Utlekt höstlax?

Men vart tog ljustren vägen? Jag hittade "mitt" ljuster undanställt, dolt i en bod. Ernsts ljuster blev enligt sonen Ingvar, född 1945, gömt undan under golvet på ladan uppe i "näsa" dvs Degerholmarna, men blev hämtat fram vid en i trakten omtalad laxfiskeepisod ca 1956-58.

Vår gemensamma farbror Gösta hade kroat en storlax uppåt Klöseforsgrubba och följt den nedför älven mot Toböle - flera kilometer. Slutligen hade laxen ställt sig i djupfåran vid riskistan ovan Körskatahällan. Linan hade brustit två gånger men kunnat återknytas. Med Gösta var nu också Arne Hägglund och Karl Lögdström och min kusin Ingvar - då 11-13 år. Linan pekade rakt ner i djupet och laxen kunde inte rubbas med den svaga linan. Ljustret låg uppe i ladan några hundra meter uppströms. Skulle man kunna hugga laxen?

Ingvar kom sig iväg, fann ljustret, men hörde när han närmade sig fångstplatsen främmande röster. Skogschefen Rylander med medföljare stod nu där för att bevittna slutet på det dramatiska fisket. Ljustret blev lämnat i skymundan och laxen förlorades när Gösta uttröttad drog av linan.

Kanske går Ingvar och jag till sommaren och söker efter ljustret.

Ove Johansson
 Indals Hembygdsförening

Gör en resa med din förening eller dina vänner till Västernorrlands äldsta historia, en tidsresa på 6000 år.

De 6000 år gamla hållristningarna vid Nämforsen i Näsåker är Sveriges allra äldsta monumentala konstutställning. Här finns omkring 2500 ristningar spridda över hållarna vid forsen.

Arkeologer har grävt ut Norrlands fyndrikaste boplatser. Nämforsens Hållristningsmuseum visar två nyproducerade utställningar; en med fynden från den stora stenåldersboplatser och utställningen Jägerstenålderns bildvärld, om hållristningar och hållmålningar i Nämforsen och Norrland.

På Nämforsens Hållristningsmuseum kan du både se och känna på stenålderns redskap, till exempel nytillverkade yxor och spjutspetsar efter gamla förebilder. Du kan också klä dig som en forntida jägare.

Museet har sommartid ett café och håller dagligen guidade visningar av hållristningarna.

Fritt inträde till museet och till sommarens guidade visningar. Museet tar emot bussar hela året. För mer information kontakta museet.

Nämforsens
HÅLLRISTNINGSMUSEUM

Nämforsens Hållristningsmuseum
Tel 0622-106 30
www.namforsen.com | info@namforsen.com

NÄTRA HEMBYGDSFÖRENING

Förutom det samarbete mellan Nordsverige och Ångermanlands Hembygdsförbund som beskrivs på en annan plats i detta nummer av Hembygden, så har det träffats ett avtal där Tommy Thelin via sitt arbete i Nätra Hembygdsförening kommer att skriva artiklar för Nordsverige. Det blir till stor del om att lyfta fram hembygden genom att bland annat skriva om gamla saker, berättelser, historiska platser och om hembygdsgårdarna och den verksamhet som bedrivs. Har ni något i er förening som ni vill lyfta fram under "Hembygdens År", så tveka inte att höra av er för att få hjälp med skrivandet.

Överenskommelsen innebär också att vi på ett aktivt sätt ska sprida information om möjligheten att prenumerera på Nordsverige med 100 kr rabatt och även hjälpa till att värva nya prenumeranter till Nordsverige. Din hembygdsförening får 50 kr för varje ny prenumerant som ni aktivt värvar. Talonger för detta finns utskickade till föreningarna och tillhandahålls också av Nätra Hembygdsförening. Saknar ni sådana så kan ni beställa enligt telefon eller e-post nedan och ifyllda talonger skickas in enligt adress nedan. Anmälan om ny prenumerant kan också ske genom att lämna motsvarande uppgifter per telefon eller e-post.

50 kr
för varje ny
prenumerant
till er förening

Nätra Hembygdsförening
Sågvägen 6, 893 40 KÖPMANHOLMEN
Telefon 0660-22 30 97 kontorstid eller 070-205 73 55
e-post: tommy@natrahembygd.se

Guidekurs

Lär dig guida turister i Västernorrlands kulturarv

Helgkurs med internat på Hola folkhögskola i Prästmon

Start: lördag 16 april klockan 8:30

Slut: söndag 17 april klockan 15:00

Praktikdag i Torsåkersbygden lördag 21 maj

Anmälan snarast

Kursen är kostnadsfri
Resor, kost och logi betalas av
deltagarna
Anmälan och mer info på
www.hola.se
0612 856 01

 murberget
Länsmuseet Västernorrland

Hola
Folkhögskola
EN DEL AV LÄNSTINGET VÄSTERNORRLAND

Ångermanlands Hembygdsförbund

kallar ÅHF:S medlemsföreningar till årsstämma

lördagen den 23 april 2016 på Stadshotellet i Örnsköldsvik.

Hembygden igår, idag och i morgon

- 09.00 Samling med kaffe
- 09.30 Välkommen till hembygden Örnsköldsvik!
- 10.00 Barngruppen Nolavonda underhåller
- 10.30 Kommunalrådet Per Nyhlén
- 11.00 Näringslivschefen Peter Juneblad
- 11.50 Lunch
- 13.00 Länsrådet Per-Olov Altin Hembygden Ångermanland.
Utdelande av ÅHF:s högsta bemärkelse utmärkelse
- 14.00 Bensträckare med förfriskningar
- 14.30 Stämmoförhandlingar
- 16.00 Avslutning med kaffe och smörgås innan hemfärd

Deltagaravgiften 250:- betalas in före stämman till Johan Ödbergsällskapet Pg 605 93 62- 5 eller Bg 5330-1362. Anmälan per tfn **070 637 33 43** eller i andra hand **070 308 50 31 senast 15/4**

Den tidigare planeringen av en festmiddag på kvällen utgår men **söndagen den 24 april kl 11.00 firas folkmusikmässa i Örnsköldsviks kyrka.**

Välkomna till Örnsköldsvik

"På mitt nattliga läger i enmanssängen, de fagraste mör jag ser för mig stånda.
Ty stor är min vanda, att ingen stolts jungfru vill ha gammeldrängen." citat Pelle Molin.

Ångermanlands och Medelpads hembygdsförbund samt Murberget Länsmuseum Västernorrland arrangerar för andra året en skrivarkurs. Sveriges Hembygdsförbund firar 100 år 2016. Hela hembygdsrörelsen är engagerad i en utställning med massor av aktiviteter på Murberget. Därför håller vi kursen på Murberget. Max 10 deltagare. Först till kvarn...

Ledare: Tone Dahlstedt.

Tider: Helgen 9 – 10 juli.

Dag 1: kl. 9.00 – 16.00 och kvällspass: 19.00– 21.00

Dag 2: kl. 9.00 – 15.00

Kursavgift 1500 kr. Kostnader för boende och mat tillkommer.

Anmälan: butik@murberget.se eller 0611-886 61.

Frågor: Margareta Bergvall 0611-886 61

Medarrangör Vuxenskolan

Fri entré www.murberget.se

Härnösand. Öppet alla dagar 11-16

Butik & kafé, tfn 0611-886 00

 murberget
Länsmuseum Västernorrland

Ett vinnande koncept för dig och din hembygdsförening!

Med anledning av "Hembygdens år 2016" har Ångermanlands Hembygdsförbund valt att inleda ett samarbete med tidningen Nordsverige. Syftet är att skapa förutsättningar för en ännu bättre rapportering och synlighet av hembygdsföreningarnas olika verksamheter.

Nordsverige erbjuder Ångermanlands Hembygdsförbund och dess medlemmar:

- **En given informationsyta i Nordsverige.** Vi får en halvsida per månad i tidningen där vi utan kostnad kan få in våra notiser om program och föreningsammansamlingar. Det vi i vår tur ska göra är att rapportera in våra program till förbundet.
- **Ett naturligt nyhetsforum.** Vi får ett nyhetsforum dit vi kan vända oss när något händer ute i våra bygder som vi tycker borde få publicitet. Redaktören för Nordsverige förbehåller sig dock rätten att avgöra vad som kommer med i tidningen.
- **Rabatterade annonser.** Hembygdsföreningar anslutna till Ångermanlands Hembygdsförbund får 50% rabatt när de annonserar i Nordsverige. En egen kontaktperson på Nordsveriges annonsavdelning finns till hands för detta.
- **Rabatterade prenumerationer.** Som medlem i en hembygdsförening ansluten till Ångermanlands Hembygdsförbund får du 100 kr i rabatt på en helårsprenumeration på Nordsverige. Du betalar bara 495:- kr för ett helt år (ordinarie pris 595:- kr).

"Detta är ett fantastiskt erbjudande som vi tror kommer ha stort värde för hembygdsvärlden i Ångermanland. Vi vill därför uppmana er alla att prenumerera på Nordsverige."

Lena Landin, ordförande
i Ångermanlands Hembygdsförbund

- ♥ Nordsverige erbjuder Ångermanlands Hembygdsförbund och dess medlemmar en informationssida i halvsidesstorlek en gång per månad
- ♥ Vi får ett nyhetsforum dit vi vänder oss med tips på text i tidningen
- ♥ Hembygdsföreningar anslutna till Ångermanlands Hembygdsförbund får 50% rabatt när de annonserar i Nordsverige.
- ♥ Du som enskild medlem får en helårsprenumeration på Nordsverige för endast 495:- (100:- rabatt).

Tidningen Nordsverige, som startade för nära 100 år sedan, har med åren utvecklats till en viktig nyhetsförmedlare för Ångermanlands landsbygd. Med lokala redaktioner och flitigt tipsande läsare presenterar vi de lokala nyheterna som andra medier ofta missar.

Vi arbetar helt enkelt för och med samma människor som Ångermanlands hembygdsföreningar ofta gör, vilket gör att vi tror att detta samarbete kommer vara väldigt givande.

Mera om samarbetet kan du läsa om här intill.

Hälsningar
Maria Boström
Redaktör, Nordsverige

NORDSVERIGE – med hjärta för Ångermanland

Ja tack! Jag vill nyttja medlemsrabatten och betalar endast 495 kr för en helårsprenumeration av Nordsverige

Som enskild medlem i en hembygdsförening ansluten till Ångermanlands Hembygdsförbund erhålls en rabatt på 100 kr vid tecknande av en helårsprenumeration (ord pris 595 kr).

Namn:

Adress:

Postnummer/ort:

Telefon Mobil

E-post:

Personuppgiftsansvarig Gun Fahlén, tel 090-71 13 81. Erbjudandet gäller under 2016.

Porto
betalt

NORDSVERIGE

Svarsförsändelse
Kontonummer 900141500
908 50 Umeå

Avs. Medelpads & Ångermanlands Hembygdsförbund
Åstön 765, 860 35 Söråker

Karl-Ingvar Ångström
Hemmandsvägen 87
871 53 HÄRNÖSAND

B
Föreningsbrev

Invigning 5 juni kl. 13.00

63 hembygdsföreningar har tillsammans
med Murberget gjort en utställning för att fira 100 år!

5 JUNI – 30 OKTOBER 2016

www.murberget.se
Härnösand. Öppet alla dagar 11–16
Butik & kafé, tfn 0611-886 00

 murberget
Länsmuseet Västernorrland